

„Mezi historiky stále ještě převládá sklon
dát přednost objevu nových faktů
před objevem nových myšlenek.“

Jan Křen

„[...] bez výjimky každý, jakkoli utvořený řád společenských vztahů,
[tj. každou stranu, každé hnutí, každý politický systém, atp. — pozn. autora]
je nakonec třeba posuzovat podle toho, jakému lidskému typu [...]
dává optimální šanci, aby se prosadil jako typ vůdcovský.“

Max Weber

Psát recenzi na Husákovu biografii od Michala Macháčka není snadné z více důvodů. Na jedné straně je třeba ocenit velkou autorovu vykonanou práci, ať už s ohledem na kompletizaci faktů a pramenů k Husákovu životu a na jeho působení, na ilustrace biografie dobovými dokumenty (včetně tváře „ustaraného“ politika na obálce) nebo na zprostředkování stanovisek některých současníků. Na druhé straně, aniž si to asi autor uvědomil, kniha takovýmto sběrem nabízí a otevírá otázky, které se ale on sám nepokusil ani pojmenovat, nadto aby je řešil. Stará pověra, vládnoucí dlouho části české historiografie, že fakta mluví sama za sebe, bez odkazu na sociálně-politické konstelace a historické situace, které mohly Husákovy záměry v daném případě podporovat nebo naopak neutralizovat atp., anebo dokonce vysvětlit, se zde prosadila takřkajíc naplno.

Většina shromážděných informací a zmiňovaných dat působí dost samoúčelně. Už předchozí recenzenti objemné knihy (631 s.) na podobné nedostatky jak ve zpracování látky, tak v autorově pojetí historické biografie poukázali (např. v *Právu* a v *Respektu*).

Namísto očekávané „vrstevnatosti“, ať už by se týkala osobnosti nebo samých událostí, jejich nejednoznačností, vnitřních rozporů a napětí, se čtenář dočká jen lineárního, chronologicky řazeného vyprávění bez ohledu na strukturu a vývoj problémů (tj. tak trochu bez ohledu na dějiny), a proto nanejvýš prvoplánových výkladů, v nichž má všechno jakoby stejnou hodnotu. Jak ovšem na druhé straně naznačují právě posuny autorových hodnocení Husákovy postavy, (nejzřetelnější v souvislosti s vývojem po roce 1968 a s jeho úlohou v tomto vývoji), jednotu pohledu na osobnost se tak udržet nepodařilo.

Ideologický a mentální vývoj sebevědomého, nadaného a ctižádostivého venkovana od zapáleného aktivisty k funkcionáři a k profesionálnímu a cynickému politikovi, vyprazdňujícímu ideje ve prospěch moci, zůstal ve svých kontinuitách a diskontinuitách nejasný. Převzatá, povšechná a dále nerozvedená charakteristika, že se jednalo o „překompenzování pocitu méněcennosti“, ¹ jednotlivé motivace konkrétních Husákových jednání a rozhodnutí příliš neobjasňuje. Toužil od počátku jen po moci, anebo to byl výsledek individuálních životních zkušeností? Chtěl sloužit

1 M. MACHÁČEK, *Gustáv Husák*, s. 42.

obecné ideji anebo jen nacionálně — historicky specifikované představě konkrétních změn sociálního života na Slovensku, sdílené s přáteli? Anebo byl Husák od počátku jen „realistickým“ politikem, pragmaticky reagujícím na měnící se situace, případně jen oportunistou, pro kterého byl komunismus pouze příležitostí pro jeho nacionalismus?

Jinak řečeno: Macháčkův víceméně sběratelský (neanalytický a nediferencující) způsob kompletizace faktů a jejich mechanické agregace nejen že neusiluje, ale vlastně ani neumožňuje diferenciaci politických a sociálních vlivů doby, ani rekonstrukci závěrů a postojů, jež Husák z převratů, politického vývoje i ze svého individuálního života vyvozoval a které měly na jeho výkon politiky nepochybně vliv.

Při posuzování celkového výsledku Macháčkovy knihy se kromě toho neustále vnučuje srovnání s mnohem kratší biografickou studií Zdeňka Doskočila *Gustáv Husák*,² v níž se čtenář dozví prakticky všechno, o co se snažil Michal Macháček. Výklady jsou přitom u Doskočila přehledné, komprimované a vysvětlující, bez enumerace nic neříkajících detailů, bez nadbytečné faktografie, bez ornamentální dokumentace a lineárního hromadění nejrůznějších dat nejrůznějšího původu a významu, což vše asi mělo Macháčkově nahradit „práci pojmu“ ve smyslu hlubšího ponoření do sesbírané látky a jejího významového strukturování.

Politický vývoj zpočátku „mladého radikála“, pak „pragmatického odbojáře“, „národního komunisty“ a „zápasníka o Slovensko“ (což jsou Macháčkovy charakteristiky), odsouzeného v padesátých letech za „buržoazní nacionalismus“, v šedesátých letech komunisty „reformního“ a nakonec „normalizátora“ v duchu „reálně existujícího socialismu“ a správce svěřené moci, zavázaného imperiálním zájmům východní velmoci, a podrobeného ideologii omezené suverenity „Brežněvovy doktríny“, je u Macháčka rozdělen chronologicky do osmi kapitol, opatřených *Pokusem o závěr* a zvláštním oddílem, nadepsaným *Historiografie*. V té autor povšechně typologizoval dosud vzniklé narativy vnímání Husákovy osobnosti a působení (tj. „stalinistický příběh“, „reformně komunistický příběh“, „komunisticky normalizační příběh“, „český národně-liberální příběh“, „slovenský národně-liberální příběh“ a „slovenský národně-konzervativní příběh“). Jejich výkladové struktury, ideovým východiskům, vnitřním i vnějším dispozitivům, diskurzivním pravidlům, politickým i metodologickým přesvědčením atp., které by umožnily porozumět jak záměrům a funkcím těchto narativů, tak i jejich rozdílům v přístupech a v hodnocení, se však žádná pojmová pozornost nevěnuje. Je příznačné, že jednotlivé práce, které mají zmíněné narativy reprezentovat, zůstaly u Macháčka jen enumerovány v poznámkách pod čarou. Takže ani není zřejmé, v čem — s výjimkou sběru materiálu — spočívá oproti ostatním pracím vlastní Macháčkův ideový a poznávací přínos, a zejména, jakou formu historického a politického odstupu pro své vyprávění zvolil.

Macháčková kniha se nečte snadno a hlavně není zřejmé, komu je určena. Rozhodně ne širšímu okruhu čtenářů, kteří by se chtěli dozvědět něco o biografickém pozadí a mentálních dispozicích a také o historicko-politických konstelacích jednání politika, který více než čtvrt století zasahoval do československých událostí jako má-

2 Zdeněk DOSKOČIL, *Gustáv Husák*, in: Marie Ryantová (ed.), *Českoslovenští presidenti*, Praha — Litomyšl 2017, s. 243–290.

lokterý jiný. Na to je Macháčkova kniha svým přeplněním fakty roztržštěná, ve svém líčení jen popisná a ve svých hodnoceních prvoplánová.

Jistě, existují pasáže, které je možné označit za důležité (vyjasnění Husákovy cesty na Ukrajinu a jejího zaměňování za cestu do Katyně), případně podařené a zajímavé (třeba okolnosti Husákovy procesu a jeho úporné snahy o politickou a kariérovou rehabilitaci a o návrat do vrcholné politiky). Některé jsou přesvědčivé méně (třeba výklady o poválečných snahách připojit Slovensko jako svazovou republiku k SSSR, respektive oproti tomu je osamostatnit na Česku, což je koncepční rozpor, jehož důvodům Macháček nevěnoval žádnou pozornost, stejně jako pokus rekonstruovat Husákův vztah k univerzalistickému a protinacionalistickému ruskému bolševismu a ke stalinismu jeho vlastní doby), nebo věnované málo známým záležitostem (třeba poválečné snahy o agrární reformu na Slovensku, která, což už Macháček ovšem tolik nezajímalo, hrála v Ďurišově vystoupení ohledně zemědělské politiky československého státu jistou roli při vzniku „únorové krize“) atd. Zajímavé by také bylo objasnění diskuse s Moskvou o „levičáctví“, probíhající v počátcích normalizace.

Prosopografické očekávání, že by se čtenář na Husákově osudu, případně na osudu jeho nejbližších přátel mohl dozvědět něco hlubšího o moderních politických dějinách této země, o cílech, hodnotách a rozporech jejích aktivistických generací nebo o základních silách doby a o jejich napětích a konfliktech, o důvodech převratů a změn, o nenaplněných možnostech a alternativách, o bojích skupin a jejich argumentech atp., zůstává nenaplněno stejně, jako perspektiva opačná, že by se na vývoji české a slovenské národní společnosti, na nejednoznačnostech, nedůslednostech a na česko – slovenských asymetriích politiky několikrát se proměňivšího státu, na odlišnostech české a slovenské politické kultury atp. mohl ukazovat „tlak dějin“, postihující individuum, nebo i formy degenerace socialistické ideje, za niž byl Husák do značné míry spoluzodpovědný.

Vliv podobných jevů z obou stran na utváření habitu egocentrického muže moci a vznik zvláštního funkcionářského cynismu, projevujícího se nejen rozchody s dřívějšími spojenci, jejich politickou likvidací nebo i politickou mstivostí (např. ve vztahu ke Smrkovskému³), lhostejností ke kultuře a pohrdáním českou veřejností si čtenář může nanejvýš domýšlet. Byl Husák opravdu alternativou, jak si někteří po ruské okupaci mysleli, nebo jen obratným realizátorem slovenských požadavků? Obojí perspektiva, od osobnosti k dějinám i od dějin k individuu, případně od událostí ke strukturám by totiž požadovala komparace, vnímavost pro instituce a struktury, teorii historických mentalit, přístupy dějin idejí, možná sociální psychologii a mnoho dalšího, na co Macháčkova dominující, jen hromadící se faktografie prostě nestačí.

Gustáv Husák se v knize nad ideovými, hospodářskými, politickými i skupinovými konstelacemi doby, nad odlišnými horizonty generačních zkušeností, a dokonce i nad vnitrostranickými boji v šedesátých letech i později, které jsou nanejvýš zmíněny, nikoli však rozklíčeny, vznáší tak trochu jako „duch nad vodami“, a později jako „mega-instituce“, k níž se ty ostatní (ať už formální nebo neformální) legitimizačním způsobem vztahovaly. Husákovo slovo prostě platilo. Ale on sám nakonec zůstává lidsky málo srozumitelným, vzdor hodnotícím soudům o jeho *mesiášství* a *misionářství*

3 M. MACHÁČEK, *Gustáv Husák*, s. 336.

či *spasitelském komplexu*,⁴ což nepochybně bylo v rozporu s jeho politickou bezohledností a autoritářstvím.

Husákova existence se v knize mívá s jeho esencí, ze které nakonec, vzdor všemu autorovu úsilí, zbývá jen egocentrismus, nepoučitelná touha po moci a po sebeprosažení v politice. Historicko sociální typ komunistického funkcionáře jako zvláštní figury socialismu, věrného straně až „za hrob“ — což je mimochodem (třeba v komparaci s biografií J. Kádára, W. Gomulky a dalších) v dějinách východoevropského komunistického hnutí zatím málo zpracované téma — byl v dějinách tohoto hnutí nepochybně obecnějším jevem a setkáváme se s ním od dob „moskevských procesů“. Avšak v Husákově případě, vzdor nepřehlédnutelným rozdílům od ostatních odsouzených, nebo snad právě proto, se může klást otázka, čemu byl Husák vlastně věrný, když se na jiném místě knihy cituje (ale dále nerozvádí) jeho přiznání, že v marxistické teorii se příliš nevyznal a „základní marxisticko leninskou literaturu si důkladně prostudoval až během své vězeňské anabáze v 50. letech“,⁵ a také, co z tohoto studia pro sebe vlastně vyvodil. Toto zjištění, podpořené odkazem na Jana Fojtíka, že to byl „zapálený a věrný komunist, ale v ideologické oblasti se zase tolik neorientoval“⁶ (ironii této charakteristiky si Macháček neuvědomil) nepochybně otevírá možné obecnější otázky po formách, způsobech a hlavně důvodech identifikace konkrétních individuí s komunistickým hnutím a jeho abstraktní ideologií. Povrchní vztah k teorii a k jejím základním tezím možná posiloval Husákovo čistě instrumentální chápání moci (což pro něho bylo nepochybně charakteristické), stimuloval kariérismus, nedůvěru k intelektuálním diskusím a pyramidální představu výkonu politiky odshora dolů. Pro Macháčka jsou ovšem podobné úvahy překryty poukazem na Husákovo přiznání z nepochybně účelové formulace o „viero v silu a čistotu komunistického učenia“⁷ z jeho žádosti o úplnou rehabilitaci z 1. května 1963. A teoretický (nebo přímo anti-teoretický), ideově vyprázdněný a vlastně nehistorický „reálný socialismus“ musel jeho chápání světa a politiky vlastně vyhovovat.

Husákova neteoretičnost a pragmatismus nepochybně umožňovaly jeho předválečnou, obsahově málo reflektovanou (a později kriminalizovanou) spolupráci (a patrně i přátelské osobní kontakty) s reprezentanty odlišných ideologicko-politických pozic, a vlastně způsobovala jeho nejasný poměr k jiným světónázorovým koncepcím. Obzvláště se to týká slovenského nacionalismu z různých dob a také důvodů nejednoznačností ohledně soužití a spolupráce s českými zeměmi. Respekt k podobným Husákovým postojům a jeho výkonům tímto směrem se nakonec, po rozdělení Československa, projevil na Slovensku jeho „státním“ pohřbem jako „velkého Slováka“ (Ján Čarnogurský). Ne zcela vyjasněný zůstal také Husákův vztah ke katolicismu a ke klérofašistickému „ľudáctví“, včetně jeho rasové komponenty, a také Husákův negativní poměr k Československé republice vůbec.

Podobná hybridizace ideologických přesvědčení byla možná pro Husáka důležitější, než se na první pohled může zdát, a nepochybně mu umožňovala prosazovat

4 M. MACHÁČEK, *Gustáv Husák*, s. 54.

5 M. MACHÁČEK, *Gustáv Husák*, s. 49.

6 Tamtéž, pozn. 89.

7 M. MACHÁČEK, *Gustáv Husák*, s. 321.

se ve změnách, třeba od reformního komunismu k normalizaci, na což ovšem nadpis *Dvojaký hráč*⁸ nebude stačit. Husákův pragmatický aktivismus, orientovaný na konkrétní, často nečekané možnosti, vznikající z určité situace, jeho potřeba využívat příležitosti a stavět se do čela, jeho vnímání moci a případně (v poslední fázi působení) i nezáměr o politické a sociální násilí, mohly být motivovány složitějším vztahem ke světu a k bližnímu než jen Husákovým postupně se prosazujícím komunistickým přesvědčením člověka vzešlého z „malých poměrů“.

V těchto souvislostech se proto může zdát důležitou podkapitola *Komunistický kněz*,⁹ jejíž zpracování mohlo nabídnout jiný a hlavně hlubší než jen „sekularizační“ výklad Husákova vztahu ke katolicismu. A to jak z hlediska chápání autority a hierarchie moci, tak z hlediska fungování světonázoru. Husák asi nebyl jediným východoevropským komunistou, kterého fascinovalo tisícileté působení, stabilní hierarchie či názorová a mocenská organizace církve. Nehledě na Husákovo údajné smíření s Bohem a církví v posledních dnech jeho života.

Macháčkovy úvahy, že si Gustáv Husák „uchoval mnohé z katolické výchovy“ a že „některé myšlenkové rámce či aspekty katolicismu našly odezvu v jeho pojetí radikálního socialismu“¹⁰ (?!?) by spíše než prvoplánové srovnávání ruských bolševiků s pravoslavným křesťanstvím u N. A. Berďajeva nebo odkazy na „opium intelektuálů“ R. Arona zasloužilo ukázat, v čem bylo jeho pojetí „radikální“ a které „rámce“ nacházely „odezvu“. Hlubší vysvětlení by mohly nabídnout úvahy Maxe Webera o „hierokratickém panství“ a ještě více tzv. „politická teologie“, poukazující na zvláštní formy mocensko-politického sjednocování a ideové disciplinace (C. Schmitt, J. B. Metz, W. Böckenförde, J. Assmann a d.). Z této půdy vycházející výklady bojů o moc v „politickém poli“ (Pierre Bourdieu) ideových konkurencí (i osobních ambicí) prostřednictvím pojmů jako „identitní hnutí“ (my, co k sobě patříme), „definice nepřítelů“ (ti, kteří nejdu nebo nesmí jít s námi), analýzy role ortodoxie a jejího prosazování (my, co učení „žijeme“ a uskutečňujeme jeho cíle), akceptování „absolutnosti pravdy“ hnutí (která předbíhá osobní zkušenost a nezměnitelně vládne nad individuálním osudem a nakonec i nad uvězněním v politickém procesu), případně boje s „heretiky“ atp. by nepochybně objasnilo mnohé z toho, co nebylo, vzdor záplavě faktů, v Macháčkových líčeních ani naznačeno.

Příliš pozornosti autor knihy nevěnuje ani jiným charakterovým zvláštnostem Husákovy osobnosti. Horizont proměnlivých životních zkušeností, jeho intelekt, analytické schopnosti a schopnost se rychle rozhodovat se často mýjely s dobovými stanovisky vedení strany, s čímž nepochybně souvisela na jedné straně jeho kritizovaná *nedisciplinovanost*,¹¹ *opatrnictví*,¹² *vyčkávaní*¹³ a nakonec (z hlediska ortodoxie) i „sektářství“ atp., a na druhé jeho autoritářství, potřeba se prosazovat a vést, vystupovat s hotovými stanovisky, podrobovat si názorové odpůrce a případně účelově zneužívat abstraktní politické floskule.

8 M. MACHÁČEK, *Gustáv Husák*, s. 389.

9 M. MACHÁČEK, *Gustáv Husák*, s. 51–58.

10 M. MACHÁČEK, *Gustáv Husák*, s. 53.

11 M. MACHÁČEK, *Gustáv Husák*, s. 95.

12 M. MACHÁČEK, *Gustáv Husák*, s. 109.

13 M. MACHÁČEK, *Gustáv Husák*, s. 136.

Nerozveden proto zůstal na některých místech se objevující fakt, že zejména před válkou se Husák silněji než univerzalitě hnutí, stranické poslušnosti a tehdejšími dělnickým vůdcům strany vázal osobně, skupinově nebo i generačně,¹⁴ což může vysvětlovat právě tak některé motivy jeho „revizionistického — reformismu“, jako jeho konzervatismus ohledně „alternativních modelů“ socialismu, jeho legalistické pojetí „socialistického státu“ i jeho *zajetí minulostí*.¹⁵ Z tohoto hlediska by si větší pozornost zasloužil také Husákův distancovaný vztah k „proletářskému“ vedení slovenských komunistů před válkou a částečně i v jejím průběhu, zejména pak vyložení jak rozdílů ideových, tak týkajících se strategie hnutí. Více než jen krátká zmínka, a hlavně analytická pozornost by se proto asi mohla věnovat edici Viléma Prečana *O vývoji a situaci na Slovensku. Rozbor připravený pro Šmidkeho moskevskou misi v létě 1944*,¹⁶ za jejíhož autora se Husák považuje, zejména srovnání základních tezí tohoto textu s Husákovou zprávou *O situaci na Slovensku* z února 1945 a pak s jeho sebelegitimačním dodatečným výkladem Slovenského národního povstání v knize *Svedectvo o Slovenskom národním povstání*,¹⁷ které by naznačilo, že v Husákově „reformním komunismu“ šlo více o rehabilitaci jeho vlastních postojů, než o řešení aktuálních problémů.

Přátelské vztahy a sdílené skupinové názory byly pro něho dlouhou dobu asi důležitější než poslední direktivy o linii, což je pozice, která se asi začala měnit až v době slovenského národního povstání, více asi po jeho odsouzení, a zejména pak za normalizace, kdy se postupně odstříhl téměř ode všech dřívějších přátel. Je škoda, že se autor nepokusil Husákovy mezilidské vztahy a názorové rozdíly i spolupráce rekonstruovat a alespoň naznačit, kdo z velkého počtu zmiňovaných, ale dále necharakterizovaných jmen od leva do prava, měl jaký vliv a v čem, a zejména, kdo co reprezentoval (podobně jako na mnoha jiných místech knihy autor např. na str. 197 enumeruje 17 jmen Husákových spolupracovníků, aniž jejich nositele čtenáři jakkoli názorově či lidsky přiblíží). Snaha uvádět při každé příležitosti bez dalšího plejády příjmení, aniž se zmíní jejich vztah k Husákovi a naznačí povaha spolupráce, případně jejich názorové pozice atp., je vlastně bezcenná. Co tito lidé sdíleli, jak mysleli a jak skončili!?! Měl Husák ke všem stejný vztah?!? Rozešel se s nimi? A proč? Dokonce i tři lidé z Husákovy asi nejbližšího okruhu, jejichž jméno se vyskytuje nejčastěji a jejichž vliv byl silnější než v případech ostatních (E. Friš, L. Novomestský a V. Clementis), zůstali v Macháčkově knize intelektuálně, světonázorově, politicky i lidsky neprůhlední. Příliš se nepodařilo ani rozklíčit roli, odpor anebo i podporu různých funkcionářů (L. Štrougala, A. Indry, V. Bilaka, J. Lenárta, A. Kapka, O. Švestky a dalších v knize enumerovaných) při Husákově přebírání agendy generálního tajemníka v roce 1969.¹⁸ Husák byl pro pražský stranický aparát a jeho hry „cizincem“ a pražské prostředí, které nebylo ve všem jednotné, bylo zároveň cizí i jemu. Zajímavé by bylo zjistit, kdo mu při praktickém uvedení do funkce pomáhal. A také jak se Husák v novém prostředí postupně prosazoval a které „normalizační“ strategie pocházejí takřkájkajíc z jeho hlavy. Měl

14 M. MACHÁČEK, *Gustáv Husák*, s. 390.

15 M. MACHÁČEK, *Gustáv Husák*, s. 390.

16 Vilém Prečan, *O vývoji a situaci na Slovensku*, *Svědectví* 15, 1979, č. 58, s. 361–382.

17 Gustáv HUSÁK, *Svedectvo o Slovenskom národnom povstání*, Bratislava 1964.

18 M. MACHÁČEK, *Gustáv Husák*, s. 422.

Husák alternativy (např. při prosazení stranických prověrek a výsledné asymetrie v počtech „vyškrtnutých“ a „vyloučených“ v Čechách a na Slovensku v poměru zhruba 600 000 oproti 80 000, jaký byl jeho podíl na zrušení dodatku o možném návratu do strany atp.), anebo šlo jen o stylizace?

Obtížně si lze proto představit, čím by Macháčkovy pojetí politické biografie mohlo — s výjimkou části prezentovaného materiálu — konkrétně přispět odbornému politologickému a systémově analytickému diskurzu o posledním údobí vývoje socialismu v Československu, ať už by šlo o ukázání zvláštních historicko-politických a sociálních konstelací v jednotlivých fázích vývoje a jejich ovlivňování konkrétními osobnostmi nebo skupinami, případně o proměny představ o utváření „nové společnosti“ a způsoby jejího uskutečňování (byly odlišné přinejmenším před válkou, za války a po ní a zejména za „normalizace“).

Nelze mimo jiné přehlédnout absenci informací o způsobech Macháčkovy vlastního dekodování zpracovávaného materiálu, pocházejícího z různých dob a z různého prostředí. Novinové, často propagandistické články (mnohdy není ani jasné, co mají doložit) jsou stavěny na stejnou úroveň jako policejní zápisy „Slovenského štátu“ či osobní vzpomínky různých lidí z různých dob, vnitrostranické kritiky a poukazy na osobní konflikty o taktice a strategii se neodlišují od materiálů z Husákova procesu a ty zase od materiálů a rehabilitačních statí z šedesátých let. Prakticky žádné rozdíly se nečiní mezi Husákovými prohlášeními z různých údobí jeho života atp.

Dosavadní bílá místa o Husákových sociálně-politických představách (o možnostech připojení Slovenska k Sovětskému svazu, o protičeské emancipaci Slovenska a jejich zahraničně-politických možnostech, o zvláštích utváření „samostatné“ slovenské národní společnosti a jejich vývojových a hodnotových odlišnostech od vzniku národní společnosti české atd.) zůstala do značné míry nezabarvena. Husákovy poválečné nacionalistické a politické projekty nejsou zasazeny do systémových ekonomických, ideologických, sociálních i kulturních konstelací doby. Jakou roli hrálo v jednotlivých údobích např. napětí legality (ústavy, zákonů a principů systému) a legitimacy (oprávněných požadavků a potřeby změn) v Husákových nacionálně komunistických projektech s ohledem na tzv. „proletářský internacionálistmus“, jak Husák rozuměl vztahu národa a „třídní“ společnosti atp.? V čem byly např. touhy po emancipaci „socialistického Slovenska“ realistické s ohledem na jeho hospodářské kapacity, na sociální strukturu či povahu elit? Bylo možné už po válce hovořit o dokončení procesu etablování vnitřně i zahraničně-politicky životaschopné slovenské „socialistické“ národní společnosti?

Chybí rovněž jakákoli analýza některých pojmů a jejich sociálně politických reifikací v různých dobách, které se pro výklad doby Husákova působení využívaly a využívají (totalitarismus, diktatura proletariátu, třídní boj, sektářství, reformismus, třetí cesta, stalinismus, revizionismus, demokratický centralismus a také nacionalismus, politický katolicismus, „klerofašismus“ atp.). Používal je také Husák? A jak jim rozuměl? Třístránkovému pokusu o rekonstrukci obsahu a funkcí Husákova „slovenského národního komunismu“¹⁹ chybí nejen vyrovnání se stávající politologickou i historickou literaturou k tématu (obecně už před válkou např. E. Rheiländer, u nás

19 M. MACHÁČEK, *Gustáv Husák*, s. 522–525.

Michal Kopeček, s ohledem na NDR Bernhardt H. Bayerlein a řada dalších), které by přinejmenším odlišilo jeho předválečné, poválečné a „normalizační“ podoby. Hlavně by se měl ukázat strukturotvorný význam představ „národního komunismu“ pro chápání úlohy a funkcí státu, zjistit jeho specifická ideová východiska i důvody jeho prosazování. Vývoj a obecnější proměny slovenského nacionalismu ve vztahu k československému státu Macháčka nezaujal, ani postkomunistický vývoj tohoto vztahu, ačkoli právě jeho obecnější dimenze by možná napomohla vysvětlit přinejmenším specifika politického vývoje Slovenska za Mečiara, nehledě na dnešní nacionalistické a populistické postoje středoevropských postkomunistických stran a postkomunistických zemí vůbec.

Výklad nacionálního komunismu by proto neměl skončit u odvolání na slova vedoucího Macháčkova disertace, že „rozpor mezi příslušností ke slovenskému národu a ke komunistickému hnutí“ by Husák „považoval za absurdní“,²⁰ ale naopak u nich začít. Zajímavé by totiž bylo vysvětlit, proč tomu tak bylo, jakou roli to hrálo při jeho odsouzení, jaké důsledky to mělo třeba pro politiku komunistické strany za normalizace (zřetelně preferující Slovensko) a do jaké míry se to stalo trvalým cílem Husákova instrumentálního pojetí moci.

A tak vlastně nejzajímavější je čist Macháčkova Husáka z hlediska sociologie vědění. Jednak jako doklad petrifikovaných mezí specifického způsobu práce v oblasti historiografie českých dějin, sebevědomě přesvědčeného, že vrcholným vědeckým výkonem je kompletizace pramenů, jejich lineární uspořádání a jednodimensionální zprostředkování, kdežto širší souvislosti událostí, v daném případě politicky a ideově situující Husákovy snahy a také hledání důvodů historické individuality těchto událostí, jejich analýza i výklad jejich různého vlivu na osoby a skupiny, jsou pro tento přístup jen jakýmsi fakultativním přívěskem. Optiku to zkresluje, jako by vyprávění Husákova pro-slovenského, separatistického stanoviska tak trochu „proti všem“ bylo jedině možné.

Obrazně řečeno, u Macháčka se čtenář sice dozví, jakou barvu mělo auto, kterým jel G. Husák do Banské Bystrice, nikoli však to, co tam jel dělat, v jaké politické situaci, s jakými šancemi a s jakým výsledkem, co bylo obsahem případných tam vedených diskusí atp. Hermeneutické nároky na autorovu práci, na kontextování Husákových jednání a rozhodnutí v širších ideových, sociálních, hospodářských a zejména v česko-slovenských i v zahraničně politických souvislostech, vliv jeho znalostí a také politických zkušeností, jeho schopností, jeho mentality atp. jsou v knize naplněny málo, nebo jen částečně. Je to škoda. Neboť autorova píle, důsledné hledání pramenů a snaha se nějak vyrovnat se sebíraným materiálem měly nabídnout více: více rekonstrukcí vlivů, sil a postojů, více dějin působení, a hlavně více strukturovaných výkladů.

Miloš Havelka

20 Jan RYCHLÍK, *Gustáv Husák a česko-slovenské vztahy, postoje k otázce státoprávního uspořádání v období normalizace*, in: Slavomír Michálek — Miroslav Londák a kol., *Gustáv Husák. Moc politiky, politik moci*, Bratislava 2013, s. 647.